

ziekte spreken, misschien zelfs zij, die meenen, dat de kwaal ongeneeslijk is.

Niet enkel in de twee of drie laatste jaren maar in de laatste twintig jaren was het niets anders dan gesukkel en getob.

In 1905 kregen we het zwakke ministerie „de Meester“, dat geen meerderheid in de Kamer had en dus onmogelijk een krachtige regering kon voeren.

In 1913 bleek een talrijke fractie in de Tweede Kamer wel bereid om met anderen in bond, af te breken, maar minder bereid om aan den opbouw deel te nemen en de regeeringsverantwoordelijkheid te aanvaarden.

Het gevolg hiervan was een extra-parlementair kabinet, dat op het kompas van het volkswil zeilde, doch met de volksvertegenwoordiging in zeer bescheiden mate rekening hield.

De laatste twee mislukkingen liggen eveneens nog helder in het geheugen.

Zoowel inzake de vlootwet als bij het gezantschap was er een meerderheid te vinden voor het negatieve, terwijl van te voren vaststond, dat men in het positieve elkaar niet zou kunnen vinden.

In beide gevallen werd de werking van het parlementaire stelsel dan ook moedwillig stopgezet. Men schoof alle politieke verantwoordelijkheid van zich af, om iets te verhinderen, zonder te kunnen bouwen.

Zóó heeft men handelings-bevoegdheid en verantwoordelijkheid gescheiden en overal waar deze scheiding komt wordt het leven ontwricht.

De gevolgen dier ontwrichting treden dan ook duidelijk aan den dag.

Het begrotingsdebat, dat onder Dr. Kuiper's leiding in zekere mate zelfs spanning in het land bracht heeft thans in de vergaderzaal der Kamer zelfs geen belangstelling kunnen wekken.

De besprekingen slepen zich voort als de dagen in December mat en grauw en mistig; de groote dagbladen geven ellenlange verslagen zonder samenhang of lijn en de journalisten, die een overzicht moesten schrijven, pijnigen zich tevergeefs, om het leesbaar te maken.

Van beginselen wordt nauwelijks gerept en angstvallig wacht men zich voor het spreken over de politieke toekomst. Geen wonder trouwens, want men behoeft niet ver in het verleden terug te gaan om een verloochende verantwoordelijkheid te vinden en zonder aanvaarding dier verantwoordelijkheid is de toekomst zonder perspectief.

Ondertusschen voltrekt zich, geleidelijk, maar zeker, een wijziging in de politieke machtsverhoudingen.

Sinds 1868 is, in de verhouding tusschen Kroon en Staten-Generaal, het overwicht praktisch geweest bij de Kamers.

Wel heeft dit, vooral tijdens de aftakeling der liberale partij, geleid tot zwakke, ja, machteloze ministeries, doch steeds heeft het ministerie nauwelijks gefluisterd naar wat in de Kamers gezegd werd.

Toen is, vooral in het begin van deze eeuw, de taak van den welgever uitgebreid. Telkens maakte het gecompliceerde stelsel der maatschappij nieuwe regelingen noodig, regelingen, die moeilijk in den stroeven vorm der wet gegeven konden worden en daarom aan de Kroon werden overgelaten.

Steeds meer geeft in de laatste jaren de wet het hoofdbeginsel aan, dat dan door de administratie nader in Koninklijke Besluiten werd uitgewerkt.

Zelfs werd in enkele gevallen aan lagere amb-

tenaren het geven van nadere regelen toevertrouwd.

Zoo werden door de wijzigingen in de techniek der wetgeving de Kamers meer teruggedrongen naar hun natuurlijke taak: de controle op de hoofdbeginselen van het regeerbeleid.

Nu blijkt juist in dit stadium, dat de Kamer zelf geen hoofdbeginselen van regeerbeleid heeft.

Nu zien we het jammerlijk verschijnsel, dat er geen eensgezinde meerderheid, voor welk beginsel dan ook, is te vinden.

Integendeel, nu komt men met moties, ongetwijfeld geïnspireerd door blijde jeugdherinneringen aan menig schoon Sint Nicolaas-feest, maar daarom niet minder onuitvoerbaar en nutteloos.

En onder de zegeningen der evenredige vertegenwoordiging met het hoog geprezen algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht, dat het Volk den invloed zou geven, dien het toekomst, hebben we een Regeering, die deze moties rustig „deponeert“ zooals het heet en ze behandelt zooals zoo menig verlanglijstje behandeld wordt.

Dit is de ironie der historie en ook ironie schuilt er in het feit, dat niemand hier een goede remedie weet. Met een juiste teekening van het proces zijn we niet geroed.

E. VISSER.

LITERATUUR EN KUNST.

Marie Diers. In den tuin der eenzaamheid.

In den laatste tijd is in den roman aan de orde van den dag de vraag naar de levenshouding van het jonge meisje, met alles, wat om die vraag zich samentrekt.

Nieuw is die stof zeker niet. Zelfs is ze niet een gegeven van de nieuwere romanliteratuur alleen. Lang voor de tachtigers-herleving aan den roman nieuwen opbloei schonk, was reeds deze quaestie een onderwerp, waaraan zich de romanschrijvers wijdde. Maar mede ten gevolge van alles wat voorafging, van de positie dus, waarin de roman dit vraagstuk heeft gebracht, is in onzen tijd dat wat er mee samenhangt op den voorgrond gekomen: gezinsverhouding, opvoedingssysteem, maatschappelijke gesteldheid, intellectuele ontwikkeling en zooveel meer, dat met de levensopvatting en levenshouding van het meisje ten nauwste verband houdt.

Ik behoeft slechts de titels te noemen van boeken als „De opstandigen“ of „De eene richting“, om dat te bewijzen.

In het bijzonder echter gaat de belangstelling in dezen uit naar de overweging, hoe het moderne meisje met de inzichten en eischen, die dat begrip „modern“ insluit, staat tegenover de gezins-taak, die haar wacht en de plichten, die het sluiten van een huwelijk voor haar meebrengen zal. Ina Boudier-Bakker heeft als een der eersten onder onze romanschrijvers deze zeer belangrijke zaak aan de orde gesteld, toen zij haar gerucht makende brochure „De moderne vrouw en haar tekort“ schreef en sindsdien zijn velen in haar voetspoor getreden. Dat is eigenlijk de constellatie van de stof in den nieuwsten vorm van romanbehandeling; wat betekent voor het moderne meisje het moederschap. Zoo is het in onze eigen letterkunde, zoo staat de zaak ook in de buitenlandse romanproductie.

En dan verwondert het ons niet, dat we deze materie ook behandeld vinden door Marie Diers, de Deutsche romanière, die bij voorkeur schrijft over de verhoudingen, welke liggen op het terrein van huwelijks- en gezinsleven.

oudheidkundige Jacobus van Oudenhoven — auteur eener Beschrijving van Heusden — die na het voltooien zijner academische studie geruimen tijd bij hem inwoonde. Bij dit alles verbaast het ons niet, dat hij er niet tegen opzag, om, toen zijn broeder in Augustus 1622 het rectoraat der Latijnsche school nederlegde, tot het einde van het jaar diens plaats te vervullen.

Het spreekt vanzelf, dat hij ook de zuiver theologische vakken bijhield. Hij exegetiseerde het boek Job, las een groot aantal werken van kerkvaders, en hield zich ook onledig met de kerkelijke historie. Hoe grondig hij alles deed, moge nog uit het volgende blijken. Te Dordrecht leefde in die dagen Joan van Beverwijk, een der meest beroemde Nederlandsche medici. Deze hield zich bezig met het zoeken van een antwoord op de vraag of men zijn leven kon verkorten of verlengen. Hij had zich daartoe tot een tiental geleerden, van Gereformeerde, Roomsche en Remonstrantsche geloofsvertrouing gewend, en zond op een goeden dag in Maart 1634 al de ontvangen antwoorden aan Voetius, met verzoek na ook diens oordeel te mogen vernemen. De predikant van Heusden zette zich onverwijld aan zijn schrijftafel en begon een brief, die feitelijk tot een boek uitdijde; in den kwartijn, waarin Van Beverwijk later alle adviezen liet afdrukken, besloeg hij ongeveer 135 bladzijden! De conclusie, waartoe hij kwam, was, dat de vraag tweeledig kon worden beantwoord. Van Gods zijde stond 's menschen levensduur onherroepelijk vast, maar van den menschelijken kant beschouwd, moest men rekenen met bijoorzaken, waardoor het leven zeer zeker of verkort

Een van haar laatste romans is van het bovenomschreven thema de bewerking en ook dit boek, als schier al de vorige, verscheen in vertaling. In het Nederlandsch luidt de titel „De tuin der eenzaamheid“. Naar de methode van Marie Diers wordt ook hier weer het gegeven behandeld in de beschrijving van een familiegeschiedenis, die over vele jaren loopt en de ontwikkeling der gebeurtenissen en verhoudingen tot de verste consequenties volgt.

Hoofdfiguur is een Andrea Lüdegast, de vrouw van een rijken fabrikant in het stadje Heilau. Als jong meisje is ze altijd ontzien en verwend, zeer precies opgevoed en zoo is ze ten huwelijk gekomen. Voor haar kinderen kan ze niet zorgen; een kinderjuffrouw is met de taak der opvoeding belast. Maar deze maakt ze het werk vrijwel onmogelijk, door zich, van tijd tot tijd, als ze er zoo eens neiging toe gevoelt, plotseling met de kinderen te bemoeien, met ze te spelen, ze hun zin te geven in dingen, die de juffrouw verboden heeft, enz. Bij zulke gelegenheden ontdekt ze allerlei tekortkomingen in de toewijding der opvoedster, die dan ontslagen en door een andere vervangen wordt. En als dan de nieuwe juffrouw er is, laat ze die de geheele leiding weer over, om zich te wijden aan het schrijven van romans, kunststrijden, ingebeeldde ziekten e.d. ontspanningen. Zelfs houdt ze, als de geleerde, ontwikkelde vrouw, lezingen in haar salons voor de elite van 't stadje over de verhouding van de moeder tot haar kinderen.

Deze onevenwichtigheid en schadelijke vergroeiing van gezinsverhoudingen (de man is een onbeduidende meeloper, die z'n vrouw bewondert, alles wat ze doet mooi en lief vindt en trouwens geen enkele opmerking durft maken) blijven natuurlijk niet zonder invloed op de kinderen. Die groeien geheel zelfstandig op, aan en door niemand gebonden. Een enkele maal komt het dochterje nog wel eens met een vraag bij moeder, maar dan wordt het kind weggestuurd zonder antwoord. Het komen echter wordt uitgelegd als bewijs van de gehechtheid van het kind aan de moeder. Als deze op een gegeven oogenblik merkt, dat de oudste zoon zelf zijn weg gaat en meer op z'n vader trekt, bindt ze den tweeden zoon aan zich door hem met allerlei liefdesbetuigingen te overladen, hem in alles zijn zin te geven, hem mee te nemen op haar reizen naar de Riviera en steeds overladig van geld te voorzien. 't Gevolg is natuurlijk, dat deze jongen, die bovendien een zwakkeling is, opgroeit tot een nietsnut en leeglooper.

Dan komt de catastrofe. De vader sterft plotseling en als het testament wordt geopend, blijkt, dat hij den oudsten zoon, Conrad, toezien en erfgenaam van heel zijn vermogen heeft gemaakt. Gerd moet onder zijn toezicht de fabriek beheeren en als dat niet gaat, alles uit de hand verkoopen. Gerd heeft zich intusschen in een avontuur gestoken (met medeweten van zijn moeder) en als hij bij z'n thuiskomst van deze schikkingen hoort, berooft hij zich van het leven. Dat is het eind van Andrea's opvoeding en van haar opvoedkundige stelsels.

Spoedig wordt de fabriek verkocht en zij trekt met den oudsten zoon en de dochter, die geheel naar elkaar zijn toegelopen en in alles elkaar steunen, naar de stad. Dan pas gaan haar de oogen open voor haar levensfouten, voor haar schuld aan den verkeerden gang van zaken. Dan pas gevoelt ze hoe ze altijd alleen aan zichzelf heeft gedacht en daardoor „in den tuin der eenzaamheid“ is

1) Uitg. A. G. Schoonderbeek, Laren.

of verlengd kon worden, en rustte op ieder de plicht om de middelen te gebruiken om zijn lichaam en leven te onderhouden. Vader Cais heeft deze uitspraak als volgt in dichtmaat weergegeven:

„Het eynde van den mensch is aan den mensch verholen. De middelen evenwel zijn yder een bevalen; Ghy, doet wat u betaamt in sieckte en ongeval. En weet dan voort getroost, hoe Godt het schicken sal.“

Ik heb reeds gewag gemaakt van de verschillende kleinere en grootere pennevruchten van Voetius, die gedurende zijn Heusdensche tijd in druk verschenen. Op een daarvan wil ik hier nog terugkomen: ik bedoel de Proeve van de cracht der godtsalicheyt, die in Augustus 1627 gereed kwam en in het begin van het volgende jaar te Amsterdam het licht zag. Het was gericht tegen een geschrift van den geleerden Franschman Daniël Tilenus. Deze was als hoogleeraar te Sedan een verklaard tegenstander van Arminius geweest; zelfs had hij in 1612 een boekje tegen dezen geschreven, dat ook in ons land veel gelezen was. De Heidelbergse hoogleeraren Pareus en Scultetus hadden den schrijver daarom een tweeden Augustinus genoemd, die den nieuwen Pelagius had weerstaan! Doch Tilenus was van gevoelen veranderd, wat ten gevolge had gehad, dat hij als hoogleeraar was afgezet. Toen nu de Fransche kerken, die niet op de Dordtsche Synode verlegenwoordig geweest waren, op hunne Synode te Alais in 1620 de Canones van Dordt hadden aangevaard, achtte Tilenus zich geroepen daarheen te protesteeren, eerst in een Adversitissement ofte Waerschouwing, die on-

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN

Gisbertus Voetius

X. In de studeerkamer. Afscheid van Heusden

Bij al den arbeid in en buiten zijne gemeente, vond Voetius toch nog tijd om zich aan studie en wetenschappelijk werk te wijden. Wij zagen reeds hoe hij gedurende de laatste jaren van zijn dienst te Heusden zich bezig hield met de samenstelling van zijn uitvoerig en doorwrocht boek tegen Jansenius, maar ook in den daaraan voorafgaanden tijd had hij de studie niet verzuimd. Zoodra hij er tijd voor kon vinden, had hij de beoefening van het Arabisch, waarmede hij in de pastorie van Vlijmen reeds ernst had gemaakt, weer opgevat. Sinds 1619 werd die taal te Leiden onderwezen door den vermaarden Thomas Erpenius, en Voetius maakte niet alleen van zijn bekendheid met Heusdensche studenten gebruik om zich in de vacantie door hen te doen inlichten over wat zij van de lessen van hun leermeester hadden opgestoken, maar hij toog ook zelf naar Leiden om Erpenius te raadplegen. Helaas zou deze geleerde na enkele jaren, in 1624, op slechts veertigjarige leeftijd aan de academie ontfallen.

Zelf gaf hij onderricht zoowel in de klassieke als in de Oostersche talen, in filosofie, wiskunde en muziek, en natuurlijk ook in theologische vakken aan zijn broer Dirk, aan zijn collega Seroyen, aan den predikant bij de Engelsche troepen, die deel uitmaakten van het garnizoen der vesting, Samuël Batcheler, en aan den lateren predikant-

gekon-
en ge-

Men
hande-
beteek-
schap-
Diers-
belich-
mishul-
seeren-
tot he-
opvoer-
moet-
hij ten-
toege-
in l-
is.
te de-
grijpen-
Intr-
bedoe-
voert
alleen-
werkin-
heel v-
de do-
ze on-
voor v-
der va-
die de-
willen-
den m-
Op
der m-
een re-
oploss-
houd-
nomen-

In
Van E-
S-
D-

De
heeft,
Hij
„Roma-
werk-
Wolte-
Wies-
zeggar-
evenm-
en op-
den h-
callig-
wegen-
instig-
Ik z-
alsof
andere-
het oo-
die ha-
zoo o-
sor G-
derwij-
moeten-
in her-
zien. I-
nog d-

middel-
lezers-
vlugsch-
werd c-
Syno-
stelt.
Tilenus-
de Dor-
„een E-
licke s-
wanho-
Judas“
Groo-
gevoele-
vriende-
tijd no-
te wee-
het bo-
afdeelin-
opmerke-
aan, d-
praktijk-
meerde-
meest-
nus st-
niet te-
ongeve-
geschri-
gescre-
te Utre-
tiende-
Theodo-
voorred-
dertien-

n het boven-
boek dit boek,
vertaling. In
e tuin der
e van Marie
en behandeld
hedenis, die
eling der ge-
verste con-

st, de vrouw
s Heilau. Als
erwend, zeer
uwend geko-
zorgen: een
eding belast.
d onmogelijk,
er zoo eens
de kinderen
hun zin te
rboten heeft,
ze allerlei te-
voedster, die
angen wordt.
laaf ze die
ch te wijden
treizen, inge-
dls houdt ze,
lezingen in
idje over de
kinderen.

ijke vergoei-
is een onbe-
bewondert,
en trouwens
blijven na-
cinderen. Die
en door niet
het doch-
bij moeder,
d zonder ant-
elegd als be-
aan de moe-
mblik merkt,
aat en meer
weeden zoon
eshetningen
geven, hem
e Riviera en
en. 't Gevolg
ovendien een
mut en leeg-

r sterft plot-
opend, blijkt
toezien en
seft gemaakt.
riek beheeren
d verkoopen.
avontuur ge-
eeder) en als
kingen hoort,
is het eind
r opvoedkun-

en zij trekt
r, die geheel
alles elkaar
aar de oogen
r schuld aan
r pas gevoelt
heeft gedacht
taamheid" is

op ieder de
i zijn lichaam
is heeft deze
rgegeven:
nach verholten
den;
ngeval.
schikken zal."

de verschil-
ruchten van
schen tijd in
wil ik hier
roeve van
yt, die in
et begin van
et licht zag,
van den ge-
Deze was als
tegenstander
in 1612 een
ook in ons
rgsche hoog-
den schrijver
emd, die den
boek Tilenus
gevolg had
afgezet. Toen
de Dordtsche
en, op hunne
s van Dordt
ich geroepen
een Adver-
ng, die on-

gekomen. En dan verandert ze van levensgedrag
en geeft ze zich aan de kinderen.

Men ziet het, hier is precies het thema be-
handeld, dat ik boven aangaf in de vraag: wat
bekeent voor het moderne meisje het moeder-
schap. Zoals in den regel in de boeken van Marie
Diers wordt de vraag geheel van de negatieve zijde
belicht, wordt hier geteekend de ruïne der totale
mislukking. In het slot echter komt de morali-
seerende bedoeling naar voren. Dat Andrea zelf
tot het inzicht geraakt, zij het laat, dat ze in de
opvoeding van haar kinderen geheel heeft gefaald,
moet den lezer tot de overtuiging brengen, zoo
hij ten minste die overtuiging niet reeds lang was
toegedaan, dat inderdaad deze moderne moeder
in haar taak en roeping volkomen te kort geschoten
is. En dus is de strekking van dezen roman wel,
te doen zien de funeste gevolgen van een mis-
grijpen ten gevolge van modern levensinzicht.

Intusschen, bij alle waardeering voor deze goede
bedoeling, zulk een behandeling van de quaestie
voert toch niet tot de gewenschte oplossing. Niet
alleen gaat de kracht der moralisatie in de be-
werking van het gebeuren tot een verhaal m.i. ge-
heel verloren, maar ook zijn de effecten, die tot
de doelstelling voeren moeten, van dien aard, dat
ze ongewenschte leesstof vormen. We komen wel
voor de ruïne te staan en zien geheel het proces
der verwording groeien, maar de positieve kracht,
die de Schrijfster ongetwijfeld in haar verhaal heeft
willen leggen, mist haar invloed, kan zich boven
den neerslag van het negatieve niet verheffen.

Op zichzelf dus wel een boek, dat in de lijn
der moderne romankunst ligt, is het toch niet
een roman, die ons verder brengt, dichter bij de
oplossing. En het vele ongewenschte van den in-
houd wordt door de goede strekking niet wegge-
nomen.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

In de „Vaderlandsche Letteroefeningen" heeft
Van Harderwijk eens tot Tollens gezegd:

Speel voort, zoo zal uw citersnaar
Den wildzangtoon van andren smoren.

De man, die aan deze regelen mij pas herinnerd
heeft, is Gerard Brom.

Hij herinnert er aan in zijn tweede boek:
„Romantiek en Katholicisme in Nederland", welk
werk, fraai uitgevoerd, is uitgegeven door J. B.
Wolters' Uitg. Mij., Groningen, Den Haag.

Wie dit boek heeft gelezen, zal zoo bij zichzelf
zeggen, dat men deze Van Harderwijk-sche vaerzen
evenmin bij wijze van noodzakelijke herinnering
en opwekkende vermaning boven het ledikant van
den heer Brom behoeft te plaatsen, als een ge-
calligrafeerde spreuk, die daar zoo zegt: „alle
wegen leiden naar Rome". De auteur heeft die
instigatie niet nodig.

Ik zeg dit niet van den persoon Gerard Brom,
alsof die met zijn citersnaar wildzangtonen van
anderen zou willen smoren; wel neen. Ik heb hier
het oog op den man van de Roomsche kerk,
die haar apologet is en veel meer dan dat. En
zoo oneerbaar als de waarheid voor profes-
sor Gerard Brom zou zijn, als ik het Van-Har-
derwijk-isme op zijn persoonlijk leven zou
moeten doen slaan, zoozeer eert zij hem, nu we
in hem den dienaar van zijn eigen kerk mogen
zien. Komt, een eeresalut zij er, voor ieder, die
nog den moed heeft, hardop te zeggen, dat hij

middelrijk door Uytendogaert voor Hollandsche
lezers werd bewerkt, en vervolgens in een beknopt
vlogschrift, dat in 1623 eveneens in het Hollandsch
werd overgebracht, onder den titel *De leere der
Synode van Dordrecht* ende Alex gesteld op de proeve van de practyque.
Tilenus velde daarin o.a. dit liefelijk oordeel over
de Dordtsche leerregels, dat zij den menschen of
„een Epicurus-oorcussen" boden, „om in vleesche-
like sorgeloosheit te slapen", of „een strop van
wanhoop, om sich daarmede te verhangen met
Judas".

Grooten lust om op zulk geschrijf in te gaan,
gevoelde Voetius niet, maar op aandrang van vele
vrienden en uit overweging dat Tilenus' naam al-
tijd nog gezag had, zette hij er zich toe om het
te weerleggen. De vrucht van dezen arbeid was
het bovengenoemde boek. Hij had de stof in drie
afdeelingen verdeeld: de eerste bevatte algemeen
opmerkingen, de tweede toonde in het algemeen
aan, dat juist de leer der Remonstranten in de
praktijk onnut en daarentegen die der Gerefor-
meerden rijk aan troost is, en in de derde en
meest uitvoerige werden de argumenten van Tile-
nus stuk voor stuk besproken en weerlegd. Het
niet te omvangrijke boek — het telde in kwarto
ongeveer 250 bladzijden —, dat een der weinige
geschriften is, die Voetius in zijne moedertaal heeft
geschreven, vond wel lezers. In 1656 verscheen
te Utrecht een tweede druk, en ook in de ach-
tiende eeuw werd het niet vergeten. De bekende
Theodorus van der Groe schreef in 1750 eene
voorrede voor eene Rotterdamsche uitgave, en
dertien jaren later drongen „vele Godvruchtigen in

van zijn kerk ontzaglijk veel hebben moet. Er
is dezer dagen door professor Fabius herinnerd
aan zijn welhaast, vóór hij het in een kerkbode
schreef, onder de lieden van hoogere regionen ge-
vleugeld woord, dat de gereformeerde kerk die
van Adam zoude zijn, stel, hij konde terugkeeren.
Deze opvatting heeft aan eenen schrijver de betui-
ging ontlokt, dat zij hem voorkwam, het accent
te veel te leggen op de gereformeerde kerk, en
zulk ten nadeele van de algemeene, christelijke
kerk. Maar ik meen, dat het christendom van heel
wat relativisten en van heel wat „verdraagzaam-
heid", die — om maar weer met Brom te spre-
ken (I, 91) — vaak „een zachter naam voor on-
verschilligheid" is, zou verlost worden, indien
ieder, die het woord „kerk" nog zich herinnert
als afgeleid van „kurios", (den verhoogden Chris-
tus, den oppersten Machthebber), nimmer in zijn
kerk zou willen rusten, eer hij had geworfeld
om de zekerheid, dat zij in rechte lijn van Adam
afstamt. De heer Brom zal het van de zijne zeg-
gen, zijnde Roomsch; en omdat hij als Roomsche
redeneert uit het begrip van de successie der
heilige personen, zal hij professor Fabius, die
redeneert uit de successie (in historischen vorm)
der (organisch voortschrijdende) openbaring, tegen-
over zich vinden en houden. Maar men kan aan
ijverders voor eigen kerk, schoon men zich niet
aan hun conclusies conformeren kan, insooverre
behagen hebben, als hun praemisse juist is: dat
men zijn eigen kerk, mits zij zuiver gezien wordt,
nooit verheerlijken kan ten koste van de alge-
meene christelijke, omdat men met haar geen oog-
blik in vrede leven mag, tenzij het geloof er is,
dat zij aan den wil van den Kurios naar den
ijver des Geestes zoekt conform te zijn. Slechts
wie zijn kerk kan liefhebben in de stille over-
tuiging, dat zij ook met een seculair wezen zou
mogen tevreden zijn, kan bewust volhouden,
dat haar verheerlijking als Adamietisch de alge-
meene (katholieke) kerk schandte. De Kurios, Chris-
tus, heeft niet een stuk van de wereld, doch de
wereld; en „kerk" mag zich slechts noemen, wat
geloof in zijn eigen katholiek bestand. Daarom is
de ijver van heer Brom ons lief. Hadden wij ook
een Brom, we zouden als gereformeerden veel
kunnen leeren, en (wie weet) hier en daar een
kerknieuwardacteur, die zijn rubriek tot een bont
geheel van „kerkbode"-fragmenten ten dienste van
seculair christendom laat omvormen, al schrijft
hij ook in grutteroote dagbladen, tot voorzichtig-
heid in het oordeel kunnen manen.

Want wie den heer Brom leest, begrijpt, dat
stuiversbladen (de meeste worden dauidel-
taald) niet de aangewezen organen zijn voor de
kritiek op het roomsch-katholicisme. Dat is zijn
kerkofferande gewoest, van den heer Brom, wel
te verstaan.

We willen gaarne erkennen, dat de heer Gerard
Brom zijn offeranden bereidt uit duurzame ingre-
dienten, dan vele van zijn kerkgenooten plegen
te doen. Hij zal protesteeren tegen wat ik zooeven
zeide, dat hij redeneert uit het standpunt van de
successie der personen; en hij zal aanstonds zeg-
gen, wijzende op dit grootsch opgezette boek: ziet
ge niet, hoe ik juist naar den geest der tijden
zoek, en niet rusten wil, eer ik ook in het voort-
bestaan van Rome den waarachtigen samenhang
van de bloei- of herstel-perioden van het geeste-
lijk leven heb aangewezen? De auteur zou gelijk
moeten krijgen; het feit is niet te loochenen.

Boeken als dit dienen „den vooruitgang van het

Vriesland", die een tegengif zochten tegen de in
die dagen in zwang komende moraalprediking, er
bij den stadsdrukker van Leeuwarden, Pieter Kou-
mans, op aan, dat hij een nieuwen druk zou ter
perse leggen. Deze gaf daaraan gehoor, liet het
boekje overbrengen in de taal en spelling van
dien tijd, voorzag het met eenige toelichtende aan-
merkingen van een „ervaeren man", en wendde
zich vervolgens tot Alexander Comrie, den zoo
zeer gezeinen predikant van Woubrugge, met het
verzoek er eene voorrede aan toe te voegen. Na
eenige aarzeling verklaarde Comrie zich daartoe
bereid: het was het laatste stuk, dat hij voor
de pers heeft bewerkt. Op den titel dezer uitgave
van de Proeve prijken nu samen de namen van
Voetius en Comrie, als van twee wakkere strijders
voor de waarheid, die bij het Gereformeerde volk
in ons vaderland in eere zullen blijven.

Was Voetius te Heusden geliefd en geacht, wat
ook hiernit bleek, dat de magistraat hem voor
de opdracht van het zooeven besproken boekje
vereerde met een geschenk van zestien ponden
Vlaamsch of zes en negentig gulden, — toch sloeg
eindelijk de ure, waarin hij zijne gemeente zou
vaarwel zeggen om een anderen werkkring te aan-
vaarden. De vroedschap van Utrecht benoemde
hem den 9den Juni 1634 tot hoogleeraar in de
theologie en de Oostersche talen aan de straks
te openen Illustre School. Drie dagen later tee-
kende Voetius de overeenkomst, waarbij hem een
honorarium van twaalfhonderd gulden met inbe-

Roomsch-Katholicisme in Nederland" tienmaal ster-
ker, dan de meeste verschijnselen in de roomsche
propaganda, waarover David de Kok in zijn onder-
dezen titel bij Hollandia te Baarn gegeven bro-
chure geschreven heeft. En de heer Brom weet
dat zeer goed. Hoop doet hem leven; het laatste
wat hij uitsprekt, is de verwachting (al neemt
ze den vorm aan van een verzuchting) dat „de-
zelfde Mis, die vroeger van de Kerk afstootte,
weer tot de Kerk" begint „aan te trekken". En
met deze finale harmonieert wonderwel de Ouver-
ture van het werk:

Dit boek brengt de boodschap van een verrijzenis.
Herleven zien we hier de liefde voor de middeleeuwen
en dus min of meer voor de Moederkerk. Want omdat
de middeleeuwse geest met het Katholicisme werd
vereenzelvigd, kon het een niet gezocht worden son-
der toenadering tot het ander. Deze geleidelijke assi-
milatie van de overlevering vormt een stuk geschie-
denis van de romantiek en lovert tegelijk een beeld
van de culturele bewustwording bij de Katholieken,
namelijk het passief bedrijf van hun emancipatie. Ande-
ren hebben immers het oudste verleden voor ons
volk ontdekt, anderen hun de verloren rechtsbrieven
thuis bezorgd. Nu is 't een werk van dankbaarheid,
wanneer een Katholiek deze weldaden in herinne-
ring komt brengen.

* * *

Het onderwerp, dat hier behandeld wordt, is
overigens belangrijk genoeg. „Het geestesleven",
zoo lezen we terecht, „verdient altijd belangstel-
ling, al wordt enkel een onderstroom beschreven.
Juist omdat zo'n stroming zelden aan de opper-
vlakte doordrong, is een bepaald onderzoek ge-
boden, want wie zijn verborgen loop langs aller-
lei aderen geduldig nagaat, benadert een van die
geheimzinnige, grotendeels onbewuste werkingen,
waaruit elke beweging in de geschiedenis ont-
staat".

Wie zal ontkennen, dat voor een roomsche de
romantiek een aanlokkelijk onderwerp moet zijn,
en dat een roomsche, die de „bekeering van
Nederland" een weldadigheid acht, juist in
Nederland de werking van de romantiek in
de harten allereerst zal willen naspeuren, als hij
er het geduld voor heeft, dat wil hier zeggen: de
liefde? De romantiek is immers die geestelijke
stroming, die vooral in Duitschland, vele harten
weer bewogen heeft om van de brutaliteiten (naar
buiten en binnen) der Aufklärungsmenschen zich
af te keeren tot den levenden mensch, die meer
wilde hebben dan zijn koele rede. Had de Auf-
klärung („verlichting") de rede van den mensch
als souverain uitgeroepen, en hem daardoor willen
onttrekken aan het on-redelijk kruis van kerk en
dogma, de romantiek kwam terug tot het ge-
voel, al maakte zij vaak sentiment ervan, en
tot de verbeelding, al ontroofde zij dikwijls
den werkelijkheidszin, dat nuchtere calvinistisch
en godvruchtig goed, eraan. Tot de mystiek kee-
de de romantiek in allerlei vorm terug; in ons
blad is het verschijnsel in allerlei rubrieken ter
sprake gekomen, voor en na. Het spreekt vanzelf
(het woord is al sprekend), dat de romantiek naar
Rome in veel opzichten terugwees. Tegenover de
verstandsverhoerlijking van de Aufklärung stond
zij daar als eerbiedwaardige getuige van vele
eeuwen voor waarheid, gewonnen uit openbaring
en traditie. Haar mystieke vormen, haar zinne-
beelden in den eeredienst en de daarvoor gescha-
pen roerende en onroerende organen, haar stem-
mingsvolle vereering, haar handreiking aan dichter
en schilder, haar overgrootse rijkdom aan motieven
voor het zachte spel van devotie en ontoering

grip van vrije woning werd toegelend, en zoo
stond het vast, dat hij Heusden zou moeten ver-
laten. Nadat in zijne plaats voorzien was door
het beroepen van Martinus Lydius, predikant van
het naburige Aalburg en tweede zoon van zijn
mede-algevaardigde ter Dordtsche Synode Baltha-
sar Lydius, kon Voetius op Woensdag den 20sten
Augustus 1634, des morgens te acht ure, in de
Catharyne-kerk zijne afscheids-predicatie houden.
Hij nam daarbij tot tekst Filipp. 1:27: „Alleenlijk
wandelt weerdelijk den evangelio Christi, opdat
't zy ick kome ende u sie, 't zy ick afwesigh ben,
ick van uwe saecken mach hooren, dat ghy staet
in éénen geest, met één ghemoedt ghesamen-
lick strydende door 't ghelooft des evangeliums".
Eerst meer dan een jaar later, in de Kerstvacantie
van 1635, vond hij den tijd om deze leerrede voor
den druk gereed te maken en haar, opgedragen
aan eenige goede vrienden uit magistraat en kerke-
raad, aan zijne vroegere gemeenteleden aan te
bieden.

In den namiddag van denzelfden 20sten Augus-
tus vertrok hij met de zijnen naar Utrecht, waar
hij den volgende dag zijne inaugurele oratie hield.

Aan Heusden bleef Voetius de aangenaamste
herinneringen behouden. Vijftientig jaren na zijn
vertrek, in 1660, verklaarde hij nog dat, indien
iemand, hij voorzeker had ervaren, dat er uit-
zonderingen bestaan op het woord van Christus
(Luk. 4:24), dat geen profeet aangenaam is in zijn
vaderland.

JOH. C. BREEN

¹⁾ Volgens den ouden stijl, die in Utrecht tot 1700 in
gebruik is gebleven; het was dus feitelijk 30 Juni.